

Dimitrie Cantemir este primul cărturar moldovean care a abordat detaliat problema originii geto-dacilor și soarta lor în urma cuceririi Daciei de către romani. Problema în cauză l-a preocupat în legătură cu originea și continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic. Drept surse principale savantului i-au servit operele autorilor antici, cronici bizantine, ungare, poloneze, letopisește rusești și moldovenești.

Tema originii geto-dacilor a fost schițată de către Cantemir deja în „Descrierea Moldovei”, iar mai apoi tratată pe larg în lucrarea sa de căpătâi „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor”. Savantul respectă o anumită consecutivitate în relatarea evenimentelor, descriind, în primul rând, așezarea geografică, granițele în cadrul cărora locuiau geto-dacii, apoi originea lor, formarea statului, prezintă o succintă istorie politică, descrie războaiele cu romanii. Menționăm faptul că la începutul secolului al XVIII-lea încă nu se formase toponimia contemporană și Cantemir utilizează terminologia greacă și latină: Ghetia, Dachia, Schyphia, dar și ghetii, dachii, schyphii.

În cartea I-a a „Hronicului...” – Prolegomena – sunt conturate granițele Sciției – un imens spațiu euroasiatic, care se întindea la est până la Oceanul Răsăritului (Pacific), la nord până la Crivăț (Oceanul Înghețat de Nord), la vest – până la Marea Baltică și Polonia și la sud până la Dunăre. Sciția era văzută de Cantemir nu ca un teritoriu locuit de populații de aceeași origine, ci ca o zonă geografică unde s-a afirmat o parte a civilizației latine. În hotarele Sciției era cuprinsă, după afirmația lui, și Dacia.

Dimitrie Cantemir a avut o imagine vagă despre daci, văzându-i un popor de origine scitică, iar pe aceștia din urmă considerându-i un popor tătăresc. Dacia, de până la cucerirea romană, a fost numită de el, în repetate rânduri, „jară barbară”, iar „... a Dachilor neam... tot dintr-o corenie (rădăcină) cu schyphii au fost” (Cantemir 1999, 44). Ceva mai la vale continuă: „... Dachia între hotarâle Schyphiii să cuprindă, și Dachii carii pe dânsa au lăcuit tot din rodul și neamul tătăresc au fost” (Cantemir 1999, 47). Savantul evident admite un anacronism, găsind în antichitate neamul tătarilor. El insistă că această opinie e „împărtășită de toți istoricii pe care-i cunoaștem” (Cantemir 1973, 337). Această supoziție a lui Cantemir, la prima vedere, trezește nedumerire, dacă ținem cont de faptul că el a avut la îndemână și a utilizat operele lui Herodot, Tucidide și Strabon, de la care a putut ușor afla că geto-dacii sunt de origine tracică și nu scitică. Probabil în această problemă cărturarul s-a călăuzit mai curând de opinia larg răspândită în antichitate și în evul mediu, conform căreia denumirea de sciți avea nu numai semnificație etnică, dar indica și o noțiune generală alcătuită din triburi și popoare care trăiau la nord de Dunăre. Încă în secolul al IV-lea î. Hr. istoricul grec Ephoros a împărțit popoarele lumii după cele patru puncte cardinale: popoarele nordului – sciții, ale vestului – celții, ale sudului – etiopenii și ale orientului – inzii (Миллюков 1897, 84-85). Însuși Strabon, unul dintre autorii antici preferați de Cantemir, scrie că elinii încă

din vechime „denumeau toate neamurile cunoscute de la miazănoapte cu un singur nume: sciți sau nomazi” (Strabon I, 2, 27, (C. 33); II, 6, 2, (C. 507)), deși pe geți îi considera un neam tracic (Strabon II, 7, 3, 2, (C. 295)). Și alți autori antici îi considerau pe daci de neam scitic (Dio Casius LI, 22, 6).

Dimitrie Cantemir distinge existența a două formațiuni statale (stăpâniri, crăii) ale geto-dacilor: una mai veche și mai lată – Ghetia, care cuprindea teritoriul la est până la lacul Meotis (Marea Azov), la vest până la Buda, la sud Tracia până la Iliria, iar alta cu nume „hiriș” Dachia – cuprinsă între Tisa, Bug, Dunăre și Polonia. El atestă tabloul etnic pestriț al populației din teritoriile menționate, evidențiindu-i pe geți și mai apoi pe daci, care sunt înrudiți. Cunoștea de la autorii antici că geții locuiau mai spre Marea Neagră, iar dacii – spre apus, mai spre Germania.

„Hronicul...” cuprinde o cronologie a evenimentelor istorice, consemnând existența unei civilizații dacice premergătoare celei romane. Sunt enumerați cinci regi ai Daciei, de la Corilus (Scorilos) până la Decebal inclusiv.

Modul de viață al geto-dacilor l-a interesat puțin pe cărturarul moldovean, subliniind doar vitejia lor. În schimb l-au preocupat războaiele daco-romane și urmările lor. El a sesizat începuturile ostilităților daco-romane de pe timpurile lui Burebista, care cu „multe tălhușaguri” atacă provinciile romane din sudul Dunării. A fixat înfrângerile armatelor romane și moartea a doi generali – Oppius Sabinus și Cornelius Fuscus – pe timpul împăratului Domițian, precum și încheierea unei păci umiltoare cu Decebal. Înfrângerea armatelor romane autorul „Hronicului...” o explică prin incapacitatea împăratului Domițian, care s-a datat „odihnei și desfătărilor” (Cantemir 1999, 145), aducând „pagubă și stricăciune a lor săi” (Cantemir 1999, 145).

În spiritul istoriografiei romane Cantemir afirmă că Traian a declanșat război împotriva dacilor cu scopul de a răzbuna înfrângerile precedente și pentru a spăla rușinea tratatului umilitor încheiat de Domițian cu Decebal, tratat care „nu puțină necinste, ce încă mare rușine și slavei neamului Românesc aduce” (Cantemir 1999, 200).

Războaiele lui Traian cu Decebal sunt descrise mai detaliat, accentuându-se rezistența eroică a dacilor, precum și superioritatea artei militare romane. Cantemir apreciază curajul și iscusința militară a lui Decebal, „om nu numai în lucrurile ostășești prea vârtos, ce încă și la minte prea ascuțit și plin de meșterșuguri” (Cantemir 1999, 65), condamnând totodată „vicleșugurile” lui în luptă cu romanii: încercarea de al asasina pe Traian, uciderea generalului Longinus, trimis în tabăra dacilor pentru a negocia condițiile unei păci. Savantul a rămas impresionat de podul de piatră construit peste Dunăre, descriindu-i dimensiunile și detaliile. El relatează că Traian a purtat cu dacii trei războaie, dintre care cel de-al treilea este considerat „groaznic și stașnic”, când „multă vreme norocul biruinței în cumpănă stând” (Cantemir 1999, 165), mai pe urmă „dachii biruți fură” (Cantemir 1999, 165).

Cu privire la soarta dacilor, Dimitrie Cantemir n-a fost consecvent. Dacă în „Descrierea Moldovei” el admite coabitarea coloniștilor romani cu dacii (chiar și în calitatea de sclavi ai acestora din urmă față de primii) și formarea unor familii mixte (Cantemir 1973, 365), ceea ce a și fost în realitate, în „Hronicul vechimii...” afirmă de nenumărate ori că dacii au fost definitiv dezrădăcinați din fosta lor patrie.

Acestei probleme eruditul domn i-a consacrat un capitol special în „Hronicul...” cu titlul „Arată-să aședzarea Romanilor în Dachia și stârpirea Dachilor dintrânsa” (Cantemir 1999, 166). Pe ultimii ostași daci – după înfrângerea lor – și „altă prostime” (populație civilă) Traian i-a deportat „pre toți până la unul... mai spre fundurile țării ungurești” (Cantemir 1999, 68), iar mai departe scrie că i-a deportat spre „părțile Tătarilor” (Cantemir 1999, 166). Această teză este repetată de mai multe ori, utilizându-se următorii termeni: Traian a „nimicit”, a „dezrădăcinat”, a „stârpit”, a „împrăștiat” tot neamul dacilor. Astfel, dacii, după opinia lui D. Cantemir, au dispărut de pe arena istorică după războaiele cu romanii împreună cu zeii, limba și obiceiurile lor, lăsând o țară complet golită de vechea ei populație. Deși a întâlnit în izvoare – la Dio Casius și Eutropius – știri despre răscoalele dacilor din provincie împotriva stăpânirii romane pe timpul domniei lui Antoninus Pius, D. Cantemir, fiind obsedat de ideea pierii lor, consideră că această „pomenire iaste cu greșală” (Cantemir 1999, 175).

În genere, atitudinea cărturarului moldovean față de daco-geți este arogantă. În repetate rânduri îi numea „barbari”, considera nevrednică pentru poporul său afirmarea că este de proveniență „din rămășița Varvarilor celor vechi, adică a Ghetilor și Dachilor” (Cantemir 1999, 128), îi acuza de agresiune față de Imperiul Roman și se bucura de biruința romanilor asupra „barbarilor daci”, numind-o „izbândă minunată” (Cantemir 1999, 67).

Teza eronată a lui D. Cantemir despre dezrădăcinarea populației autohtone a Daciei și colonizarea ei cu elemente pur romane a persistat în istoriografia română până în anii '60 ai secolului al XIX-lea. Ea a fost pe larg utilizată și amplificată de reprezentanții Școlii Ardelene pentru a dovedi drepturile românilor la pământurile lor strămoșești și în același timp exploatată de istoricii șovini unguri și austrieci în scopul contestării acestor drepturi. Primul care s-a ridicat împotriva ideii exterminării dacilor din fosta lor patrie a fost B. P. Hașdeu, care publică în 1860 un articol semnificativ sub denumirea „Perit-au dacii?”. Supunând unei analize scrupuloase lingvistice izvoarele antice, Hașdeu a demonstrat convingător șubrezenia teoriei purismului roman în Dacia, considerând că ea este „înălțată pe nisip” și a „buimăcit mințile noastre” (Hașdeu 1973, 97). Critica lui Hașdeu e îndreptată cu toată vehemența împotriva Școlii Ardelene, dar este vizat și D. Cantemir ca precursorul ei.

Desigur că, în decursul războaielor cu romanii, dacii au pierdut o bună parte din populație, mai ales bărbați, atât în lupte, cât și fiind luați prizonieri și duși în diferite părți ale Imperiului Roman (Russu 1980). Însă cercetările științifice în domeniul arheologiei, epigrafiei și lingvisticii, care au fost efectuate de la Hașdeu încoace, mărturisesc cu prisosință păstrarea unui număr considerabil al populației autohtone atât în cuprinsul Daciei romane, cât și în afara ei. Înseși izvoarele antice cele mai aproape de evenimentele respective, elucidează problema continuității dacilor. Astfel scena Nr. 76 de pe Columna lui Traian reflectă trecerea dacilor de partea romanilor după primul război (Vulpe 1988, 149-150), iar scena Nr. 155 – întoarcerea populației la locurile ei de baștină după terminarea celui de-al doilea război (Vulpe 1988, 149-150). Investigațiile arheologice mărturisesc din ce în ce mai mult despre descoperirea așezărilor și ceramicii mixte daco-romane în diferite

părți ale Daciei, a păstrării ritualului funerar și a toponimiei dacice (Protase 1968; Protase 1971; Gostar 1969; Sanie S., Dragomir, Sanie Ș. 1975; Russu 1981). O dovadă sigură și prețioasă referitoare la existența și importanța populației autohtone în Dacia sunt informațiile cu privire la unitățile militare auxiliare alcătuite din daci și plasate în diferite provincii romane (Russu 1980). Printre altele, cohortelor geto-dacice li s-a permis să păstreze chemarea lor de luptă (Моммзен 1941, 94).

Așadar, știința contemporană nu confirmă teza lui D. Cantemir despre exterminarea dacilor și originea pur romană a românilor, rămânând autentic faptul apartenenței românilor la popoarele de origine romanică și a limbii lor la familia de limbi romanice.

BIBLIOGRAFIE:

- Cantemir, D. 1973: *Descrierea Moldovei*, Ed. A. Pippidi, București.
- Cantemir, D. 1999: *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*, vol. I, Ed. Stela Toma, București.
- Dio Casius 1964: *Istoria romană*, Izvoare privind istoria României, I, București.
- Hașdeu, B. P. 1973: *Scrieri istorice*, vol. I, București.
- Gostar, N. 1969: *Cetăți dacice din Moldova*, București.
- Protase, D. 1968: *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București.
- Protase, D. 1971: *Riturile religioase la daci și daco-romani*, București.
- Russu, I. I. 1980: *Daco-geții în Imperiul Roman*, București.
- Russu, I. I. 1981: *Etnogeneza românilor*, București.
- Sanie, S., Dragomir, I., Sanie, Ș. 1975: *Noi descoperiri de ceramică romană cu inscripții în Moldova*, SCIV, tom. 26, nr. 2.
- Strabon 1964: *Geografia*, Izvoare privind istoria României, I, București.
- Vulpe, R. 1988: *Columna lui Traian, monument al etnogenezei românilor*, București.
- Милюков, П.Н. 1897: *Главные течения русской политической мысли*, Москва.
- Моммзен, Т. 1941: *История Рима*, т. 5, Москва.